

Seamus Heaney

KUZEY

Giriş ve Notlarla İngilizceden Çeviren: Mustafa Bal

HECE

Şiir

Seamus Heaney: Nobel Edebiyat Ödülü sahibi İrlandalı şair, yazar, çevirmen ve öğretim üyesi Seamus Heaney 1939 yılında, çoğunlukla Protestan olan Kuzey İrlanda'da, dokuz çocuklu Katolik bir ailenin ilk çocuğu olarak doğdu. Belfast'ta bulunan Queen's Üniversitesinde İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Ted Hughes, Patrick Kavanagh ve William Wordsworth gibi önemli isimlerin şiirlerini inceledi. 1965 yılında yazar Marie Devlin ile evlendi. İlk şiir kitabı *Death of a Naturalist* 1966 yılında basıldı. Bunu sırasıyla *Door into the Dark* (1969), *Wintering Out* (1972), *North* (1975), *Field Work* (1979), *Station Island* (1984), *The Harw Lantern* (1987), *Seeing Things* (1991), *The Spirit Level* (1996), *Electric Light* (2001), *District and Circle* (2006) ve *Human Chain* (2010) takip etti. Geleneklerden, tarihten ve mitlerden esinlenerek yazan Heaney, eserlerinde çoğunlukla İrlanda'yı ve İrlanda'nın içinde bulunduğu sıkıntıları ele aldı. Düzyazı, tiyatro ve çeviri alanlarında da eserler veren Heaney, özellikle *Beowulf* çevirisi ile anılır. Yazarlığı boyunca, Nobel Ödülü haricinde onlarca önemli başarıya (Geoffrey Faber Ödülü, E.M. Forster Ödülü, Commandeur de l'Ordre des Arts et des Lettres unvanı, İrlanda PEN Ödülü, T.S. Eliot Ödülü, Poetry Now Ödülü, David Cohen Ödülü, Golden Wreath Şiir Ödülü, Bob Hughes Hayat Boyu Hizmet Ödülü...) layık görülen Seamus Heaney uzun yıllar Oxford Üniversitesi ve Harvard Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalıştı. 30 Ağustos 2013 tarihinde 74 yaşında Dublin'de hayata gözlerini yumdu.

Mustafa Bal: Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Aynı üniversiteden Coleridge'in romantik şiiri üzerine yazdığı teziyle master derecesini aldı. Orta Doğu Teknik Üniversitesinden çağdaş İngiltere tiyatrosu üzerine yazdığı teziyle doktora derecesini aldı. Uluslararası Saraybosna Üniversitesinin kuruluşunda görev aldı ve kurucularından olduğu İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde çalıştı. *Epiphany* isminde uluslararası akademik bir dergiyi yayına hazırlamaya başladı. 2010'da İstanbul Şehir Üniversitesine katıldı. Sonrasında akademik ve yaratıcı edebiyat yazıları yayımlayan *The Human* dergisini çıkarmaya başladı. 2011'den itibaren kurucu bölüm başkanlığını üstlendiği TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Ekim 2016'dan itibaren yeniden davet edildiği Uluslararası Saraybosna Üniversitesine dönerek Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanlığı görevini yürütmeye başladı. Kültür Bakanlığı yayınları arasından çıkan birkaç esere çevirmenlik, redaktörlük yaptı. *Düşten Düşe Roman Kahramanları'nın* editörlerinden ve *Saraybosna Kuşatması'nın* çevirmeni oldu. Şiir, çeviri, söyleşi, kitap bölümü, deneme ve makale çalışmaları ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlandı. Nobel Edebiyat Ödülü sahibi İrlandalı yazar Seamus Heaney'yi ilk defa Türkçeye çeviren çevirmen de olan Dr. Mustafa Bal'ın İngilizceden Türkçeye çevirdiği edebî eserlerin başında *Kuzey* (*North*, Seamus Heaney) ile *Dublinliler* (*Dubliners*, James Joyce) gelir.

Hece Yayınları: 443
Şiir

Birinci Basım: Ağustos 2017
©Hece Yayınları
Sertifika No: 17672

Orijinal adı: North
Bu kitabın telif hakkı AnatoliaLit Agency aracılığıyla
Faber and Faber Ltd'den alınmıştır.

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık: Bülent Güler
Editör: Hayriye Ünal
Redaktör: Reyyan Bal

Baskı: Dumat Ofset
www.dumat.com.tr

ISBN: 978-605-9556-41-5

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

KUZZEY

SEAMUS HEANEY

Giriş ve Notlarla İngilizceden Çeviren:
MUSTAFA BAL

HECE YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Giriş

Arada Kalan Şair: Seamus Heaney / 7

Mossbawn: Mary Heaney'ye İthaf Edilen İki Şiir / 21

1 Gün Işığı / 21

2 Tohumluk Kesenler / 23

BİRİNCİ BÖLÜM

Antaios / 27

Belderg / 29

Cenaze Törenleri / 32

Kuzey / 37

Viking Dublin'i: Eskizler / 39

Kazı Yapan İskeletler / 45

Kemiksi Düşler / 47

Gir Has Odama / 53

Bataklık Kraliçesi / 54

Grauballe Adamı / 57

Ceza / 60

Garip Meyve / 63

Kan Bağı / 64

Okyanusun İrlanda'ya Aşkı / 76

Rüyet / 79

Birleşme Akdi / 80

Cavehill'in Nişanı / 82

Herkül ile Antaios / 83

İKİNCİ BÖLÜM

Tanınmayan Kâhinin Düşü /	87
Her Ne Söylersen Söyle Hiçbir Şey Söyleme /	88
Azath /	95
Müzik Okulu /	97
1 Korku Bakanlığı /	98
2 Ziyarete Gelen Bir Polis /	101
3 Orange Davulları, Tyrone, 1966 /	103
4 1969 Yazı /	104
5 Evlathk /	106
6 İtiraf /	107

GİRİŞ

Arada Kalan Şair: Seamus Heaney

Mustafa Bal

Anahorish İlkokuluna gittiğimden Armagh kateşizmini öğrenmiştim lakin doğum ve kayıt bakımından Bellaghy papazlığı bölgesine bağlıydım. Dolayısıyla okulun geri kalanı gibi ilk Efkaristiya ayinim için Newbridge'ye gitmedim. Bellaghy cemaat üyeliği ayinim yapılıyorken piskopos ayinle ilgili sorular sormak durumundaydı ama ben Derry kateşizmini bilmiyordum. On dört yaşında, bölgenin öteki ucuna taşındığımızda, her ne kadar Bellaghy takımı mahallesinde yaşıyor olsam da hâlâ Castledawson için futbol oynuyordum. Her zaman biraz yersiz yurtsuz gibiydim; arada kalmışlık durumu en başından beri vardı. (akt. Corcoran 236)*

Birbirlerini dışlayan, öfke dolu iki toplumun bulunduğu bir çağın içinde büyüyen Seamus Heaney, Kuzey İrlanda'da istenilmeyen binlerce Katolikten birisi olmanın zorluğunu çekti. O yıllarda (1960'lardan itibaren) Kuzey İrlanda'da Katolik olmak, dünyanın başka herhangi bir yerinde Katolik olmaktan çok daha başka bir şeydi; zira bu bölgede din milliyetçilik ile neredeyse tamamıyla özdeşleşmişti. Heaney, çocukluğundan itibaren, toplumsal ve siyasi gerginliklerle

* Bu makaledeki tüm çeviriler yazara aittir.

dolu ve vatandaşlarının gündelik hayatlarında sürekli ‘Birleşmeciler’, ‘İrlanda Cumhuriyeti Ordusu (IRA)’, ‘İngiliz-İrlandalı’, ‘müzakereler’, ‘terör’, ‘patlamalar’, ‘Ulster Kraliyet Muhafızları’ gibi terimleri duyacağı bir ülkede yaşayacaktı. Tüm bunlar bölünmüş bir ülkenin bölünmüş topluluklarını ifade ediyordu. Heaney, bu bölünmenin Katolik İrlandalı tarafında, yani hegemonyacı Protestanların karşısında duranların tarafındaydı. Dolayısıyla, muhtemelen, Heaney’nin arada kalmışlığının birinci sebebi, halkına rağmen kendisini ‘Britanyalı’ olarak adlandıran bir memleketinin olmasıydı. Buradan hareketle, bu yazımızla, Heaney’nin Kuzey İrlandalı bir şair olarak arada kalmışlığını, şairin *Wintering Out* (1972), *Field Work* (1979) ve özellikle *North* (1975) adlı şiir koleksiyonunda bulunan şiirlerinden örneklerin irdelenmesiyle ortaya koymaya çalışacağız.

İrlanda halkının en zor zamanlarından birinin şairi olan Seamus Heaney, içinde yaşadığı toplumsal dinamiklerce omuzlarına yüklenen siyasi ve kültürel baskının ve şair olarak taşımak zorunda hissettiği bu ağır sorumluluğun bilincindedir. Şair bilinci ile toplum bilincinin kesişmek zorunda kaldığı ve toplum bilincinin şair bilincine yön verdiği bir dönemde yazmak zorundadır Heaney. (Bal 2016: 41) Bu durum, sözleriyle toplumunu aydınlatan güçlü ve kalıcı bir şairin yaşayabileceği en büyük zorluklardan biridir. Heaney bunu şu sözleriyle dile getirir: “Bizler burada, şiirin bir sanat olarak görülüşünün, şiirin siyasi yaklaşımların bir diyagramı olması arayışı ile gölgelenme tehlikesi içinde olduğu kritik dönemlerde yaşıyoruz” (1980: 219). Heaney bu kritik dönemlerin zorluklarını aşabilmiştir. Bunu yaparken toplumunu geren, bölen ideolojik temelli şiddet ile şair bilincinin arasında bir bölgede durma gayreti içinde olmuştur. Örneğin, özellikle ‘bataklık şiirlerine’ bakıldığında, “[Heaney’nin] amacı, çoğu kez bunun tersi düşünülse de

Kuzey İrlanda'da siyasi şiddete sebep olan şeyleri aydınlatmak değil, böyle bir ortamda yıkılmadan bir insanın nasıl ayakta kalabileceğini ortaya koymaktır” (Auge 282). Bu sayede, taşrada büyümüş, halkın içinden birisi olarak, halkı için şiir yazarken bir taraftan çözülmesi imkânsız görünen siyasi dogmalara, çatışmalara değinip öte taraftan şiir sanatının en hassas ve ince özelliklerini yansıtabilmiştir. Halkına olan sorumluluğunu göz ardı etmeden şiir sanatının güzelliğini keşiften geri durmaz. Bu yapısıyla, kendinden önce gelen, döneminin en iyi İrlandalı şairi olarak kabul edilen William Butler Yeats'in yolunda ilerler. Yeats şairleri bir zamanlar siyasetçiler gibi davranma eğilimleri konusunda “şair belirsizlik içinde söyler sözünü” ve “[şairlerin] bir devlet adamını düzeltme yeteneği yoktur” (akt. Andrews 1988, 82) sözleriyle uyarıyordu. Yeats'in sözünü ettiği belirsizliği idrak ettiğini düşündüğümüz Seamus Heaney, bu çalışmamızda “arada kalmışlık” diye belirttiğimiz şiirsel hissiyatı geliştirir. Üstelik bu hissin gelişimi şairin gençlik yıllarına, yazı kariyerinin ilk zamanlarına da dayanır. “Yirmili yaşlarının başında, ‘kararsız’ anlamındaki ‘Incertus’ takma adıyla yazdığı şiirleri, *Gorgon* ve *Q* gibi üniversite dergilerinde yayımlanır” (akt. Kaya 2-3). Heaney'nin arada kalmışlığını şu sözlerinde de görmek mümkündür:

Adım atıyorum ama toplum hayatına bilinçli veya kasti herhangi bir şekilde dâhil olmaktan geri duruyorum. Dikkatler o kadar üzerimde ki şu durumda ilerlemektense çekilmeyi istiyorum. Bu bir sorumsuzluk mu yoksa sağlığa yararlı bir tür hayatta kalım mıdır, bilmiyorum. Gerçekten bilmiyorum... kendimle ilgili cevaplayamadığım sorular bunlar. (akt. Corcoran 262)

Heaney'nin kendisiyle ilgili cevaplayamadığı bu türden soruların şiirlerine olan yansımalarını ilk olarak *North* (Ku-

zey) adlı eserinde görebiliriz. Bu eserde yer alan şiirler adeta Heaney'nin arada kalışını, ikilemelerini yansıtır. “*Kuzey* bir ikilemler kitabıdır: İrlanda ile İngiltere, Katolikler ile Protestanlar, kurbanlar ile gaddarlar, suçlar ile cezalar arasındaki harici ikilemlerin ve bireysel ihtiraslar ile toplumsal sorumluluklar, içgüdüler ile akıl, suçluluk ile meşrulaştırma, hümanizma ile kavmî intikam, şiir sanatı ile siyaset arasındaki dâhili ikilemelerin kitabı” (Bal 2009: 173). Öte yandan Patricia Boyle Haberstroh *Kuzey*'de yer alan şiirlerin konusunu “[k]ahredici bir toplumsal kaos karşısında bir şairin yaşadığı kafa karışıklığı ve hüsrân” olarak özetliyor (206). Bu eserde yer alan “*Ceza*” Heaney'nin arada kalmışlığını örnekleyen ve şairin yaygın olarak bilinen bir şiiridir. Bu şiirde Heaney, taş devrinde yaşamış zina suçlusunu bir kızın kabilesi tarafından ceza olarak asılıp bataklığa bırakılışını anlatır. Şairin bu genç kıza olan sempatisi okurun dikkatlerinden kaçacak gibi değildir. Yüzyıllarca yıl bataklığın altında kalmış olan bu beden büyük ölçüde korunmuştur. Her ne kadar solmuş, kurumuş, çürümüş bir bedene bakıyor olsa da şair yer yer bu kızdan hoşlanırcasına tarif eder cesedini: Göğüs uçlarının “kehribar boncukları” (6), “kaburgasının / kırılğan arması” (7-8) ve kapkara yüzünün “güzel” oluşu (27). Ancak çok geçmeden şair, kendisinin yalnızca “sanatsal dikizci” (32) olmadığını, hafızasının aynı zamanda hâlihazırda İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) tarafından İngiliz askerlerle flört ettikleri gerekçesiyle kafaları “kazınmış” (17), “katrana bulanıp” (39) tüylerle kaplanmış Kuzey İrlanda'daki Katolik kızların hâlini de ortaya koyduğunu duyurur:

İhanet eden kız kardeşlerin,
katrana bulanıp,
ağladıklarında demirlerin yanında,
suspus duran ben

tarafı olurdum
medeni infialin
ama anlardım da bu kati
ve kavmî, içten intikamı. (37-44)

Heaney, bu son iki kıtada, İrlanda milletseverliği tarafını gösterir ancak şiirin bu şekilde sonlanması dahi ilk kıtalarda sergilenen sevgiyi unutturamaz. Şiirin başı ile sonunda da görüldüğü gibi Heaney'nin cezalar gerektiren bu durumlarla ilgili hisleri karmaşıktır. Yüzyıllar öncesinden devşirdiği bir histen hareketle, kendi insanların, çağdaşlarının uygulamalarını tarihi ve daha geniş bir açıdan görmeye gayret edip, kendi tepkisizliğine eleştiri tonuyla değinmektedir. Heaney, arada kalmıştır. Bir yandan bu denli zulme maruz kalan kurbanlara acırken, öte yandan acıma duygularını bastırıp toplumsal görüşün onay verdiği davranışları anlayan, içselleştiren bir tavır benimser. Tek başına, kendisi olarak acırken toplumun bir üyesi olarak sessiz kalıp yapılanlara onay verir. Elmer Andrews de Heaney'nin sevgi/aşk ile millî kültür arasında gidip gelen bu iki farklı tavrının şiirde bir araya gelişi ile ilgili olarak “İrlanda meselesi tarihî ve siyasi bağlamlarından soyutlanarak sürekli tekrarlayan ve kaçınılmaz çelişkilerle dolu, zamana sığmayan bir dokunun içine yerleştiriliyor” (1988, 90) yorumunda bulunur ve Heaney'nin bu şiirde başardığı şeyi “şiirsel esas olarak gerçeklik” (90) olarak adlandırır.

Heaney, bir seferinde, şiirinin iki yüzü olan bir madalyon gibi olduğunu onaylarcasına şu sözleri söylemişti:

Bir anlık, ırkçı ve dinî içgüdülerin o kadim girdabına doğru sürükleniyorsunuz; sonra, insan sevgisinin ve aklın anlamının peşine düşüyorsunuz. Peki, sizin “varoluş sebebiniz” kâğıdın üzerindeki izlere dâhil edilmemiş mi? Patrick Kavanagh'ın dediği gibi, insan mısraları kurcaladıkça

onlarda kendi hayatını keşfeder. Kendi duygularınıza karşı dürüst olmalısınız zira duyguları numaradan taklit etmek hayal gücüne karşı işlenen bir günahdır. (akt. Flynn 89)

Bunlara ek olarak, Heaney, bir seferinde, “Kâh ırk ile dargınlığın upuzun kuyruğunca, kâh acıma ve korku gibi daha çok kabul gören hislerce sallandırılıp duran ıstırap ile adaletsizlik arasındaki sonu gelmeyen yargılamalarla bitap düştüm” şeklinde bir açıklamada bulunur (Andrews 1988, 92). Heaney’nin bu sözleri, “Ceza” şiirinin ve bu çalışmada değinilecek diğer şiirlerin arka planındaki hislerin açığa çıkarılmasına yardım ediyor.

Heaney’nin hiçbir siyasi, kültürel, toplumsal konularla karıştırmadan, doğrudan kendisini, hususi ve mahrem duygularını ifade ettiği şiirleri de var. Bu şiirler, Heaney’nin aklının derinlerindeki düşüncelerin heyecan verici keşifleri olarak görülebilirler. *Field Work* adlı eserinde yer alan “Şarkı” bu tür şiirlere örnek olabilecek bir şiir:

Rujlu bir kız gibi bir üvez.
Ara yol ile ana yol arasında
Kızılağaçlar ıslak ve yağmurlu aralıklarla
Ayrı duruyorlar sazların arasında.

Oradadır çamur çiçekleri lehçelerin
Ve ölmez otları kusursuz ses perdelerinin
Ve de o an, kuşun neredeyse şakıdığı
Varoluşun müziğini. (1-8)

Bu şiirdeki lirik ve *romantik* dizelere bakıldığında, Heaney için ağırlıklı olarak siyasi bir şairdir demek güçtür. Bu tarzı ile Heaney, yukarıda, şairleri siyasi ve benzeri ko-

nulara eğilmeleri ile ilgili uyardığından bahsettiğimiz Yeats'i anımsatır. Heaney'nin günlük, siyasi ve toplumsal gerçeklerden uzaklaştığı lirik tarafı ile topluma karşı sorumluluk hissi arasında kaldığını gösteren diğer bir şiir ise *Kuzey*'de bulunan "Gir Has Odama"dır. Bu şiirde Heaney'nin şiirdeki antik kadın figürüne âşık olduğu görülür:

Giriyor ellerim, sürtünerek
Yaban gülleri ile karman çorman fiğlere,
Kurcalayarak etraflarını
Çatlamış sikke definelerinin

Üzerindekileri çözdüğüm
Karanlık-odalı kraliçenin
Beklediği yere. (1-7)

Bu şiir, tıpkı "Şarkı" gibi, şairin hayal dünyasına, gerçeklerden daha derinlere uzanışını anlatıyor. Bu derinlerde açığa pek çıkmayan dürtüler bulunuyor. Saklı kalabilmiş bir kadın cesedine bakılarak yazılmış bu şiirde, şairin aklının derinliklerinde, örneğin, cinsel dürtülere rastlanıyor. Bununla birlikte gelen hayalperest ve düşünceli bir hal şairi şiirin sonunda gerçeklerden uzaklaştırıp bir düş dünyasına daldırıyor:

Uzanıyorum
Nehir yatağının
Aşınmış altın düşünden öteye,
Onun Venüs tepesi külçesine. (17-20)

Heaney'nin üslubunun temel dinamiklerinden biri, onun lirik ve dahası mahrem hislerini toplumsal önemi olan konularla birlikte şiirine yansıtmasıdır. İnce elekli bir aklın ürünü olduğu aşıkâr, sanatsal şiirinin toplumla ve kendi sanat arzusuyla iletişim içinde olmasını isteyişini “Ceza”, “Şarkı” ve “Gir Has Odama” şiirlerinde gözlemleyebiliyoruz. Heaney'nin bu değişken, kararsız, diğer bir tabirle arada kalan tavrını örnekleyen diğer bir şiir de yine *Kuzey*'de bulunan “Kan bağı.” Bir bataklık tasviri ile başlayan şiir sonrasında “bir anda git gide daha ayrıntılı bir akıl oyununa eviriliyor ta ki dördüncü bölümde deneysel gerçeklik üslubu hayal gücüne dayalı öngörü tarafından tamamıyla kontrol edilinceye dek” (Andrews 1988, 96). Tarih perspektifli bir anlatıya sahip bu şiir, düşe ağırlık veren önceki bölümlerin aksine kadercı bir yaklaşımı olan bir bireyin ifadeleriyle devam eder hâle geliyor. Özellikle şu dizelerle başlayan son bölüm bunu örnekler nitelikte:

Ve sen, Tacitus,
bak nasıl yapıyorum kendi bahçemi
korkunç ölümler yığını
eski bir göl-evin üzerinde: (121-124)

Bu dizeler, şairin saklayamadığı bir başka tür kan bağı-nın olduğunu anlatıyor. Şair burada, yalnızca şiirdeki kurban ile olan değil aynı zamanda o acımasız aşiret ile olan kan bağı-nı kabulleniyor. “Ceza”da olduğu gibi bu şiirde de şair yine aşiretin o katı yürekli dili ile söylüyor son sözleri:

Oku gömülü yüzlerini
ölenlerin ve kurbanların;
anlat bizi tarafsızca,

nasıl katlettiğimizi
kamu yararı için

ve tıraşladığımızı kafalarını
bednamların,
nasıl yuttuğunu tanrıçanın
aşkımızı ve dehşetimizi. (136-144)

Bu son bölüm elbette IRA'nın 1970'lerde İrlanda'da gerçekleştirdiği şiddet eylemlerine, infazlarına gönderme yapıyor. İlk bölümü olmadan "Kan bağı" evrensel anlamlarından uzak, siyasi içerikli, sıradan bir şiir olacaktı. Şiirlerinin bu kuraklığa çarpılma tehlikesinin bilincinde olan Heaney, "Kan bağı" ve "Ceza"da görüldüğü üzere, şiirlerinde bir altın oranlı üslup uygulayarak bir taraftan şiir sanatının zirvesine doğru tırmanırken öte taraftan toplumuna olan sorumluluklarını ihmal etmekten geri durmuyor. Bu durumu Heaney'nin şu sözlerinde de görüyoruz:

Şiir benliğin filigranlarından ve renklenmelerinden doğar. Ancak bu benlik, manevi özünü, çeşitli şekillerde, bağı bulunduğum toplumun manevi içyapısından alır ve benim bağı bulunduğum toplum ise Katolik ve milliyetçi... Sanırım, şiir ve siyaset, birbirlerinden farklı şekillerde, dağınık inanışlara, önyargılara, hayat görüşlerine ve benzeri şeylere bir şekil veriş, bunları dile getiriş, düzenleyiştir. Ve sanırım benim şiirim, içinde büyütüldüğüm topraktan yayılan, bir tür yavaş inatçı papacı alev. (akt. Andrews 2000, 116)

Heaney'nin şiirlerinde sık görülen mitolojik göndermeler, şairin mitlerin fantastik dünyasına sık yaptığı zihinsel yolculuk da Heaney şiirinin yeryüzü temalarından beslenişini olağanüstülük boyutuyla dengeleyen ve böylece